

POSTANOWIENIE

Dnia 17 listopada 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Frańczak

w sprawie z wniosku A. O.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
z udziałem A. W.
o ubezpieczenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 17 listopada 2020 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawczynie od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 6 czerwca 2019 r., sygn. akt III AUa (...),

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od wnioskodawczynie na rzecz organu rentowego
kwotę 240 (dwieście czterdzieści) złotych tytułem zwrotu kosztów
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 6 czerwca 2019 r., III AUa (...), Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację odwołującą się A. O. od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w B. z dnia 25 lipca 2018 r. w sprawie przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B. o ubezpieczenie, przy udziale A. W. (płatnik składek), którym oddalono jej odwołanie od decyzji organu rentowego z dnia 12 lipca 2017 r., stwierdzającej, że odwołująca się jako pracownik u płatnika składek nie podlega obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu,

rentowym, chorobowemu i wypadkowemu od dnia 1 lutego 2013 r. do dnia 30 września 2013 r.

Sąd Apelacyjny, przyjmując za własne ustalenia stanu faktycznego, poczynione przez Sąd Okręgowy oraz dzieląc ich prawną ocenę, uznał, że łączący odwołującą się z płatnikiem składek stosunek prawny - wobec braku podporządkowania pracowniczego - nie nosił cech konstytutywnych umowy o pracę wynikających z art. 22 k.p., a tym samym ubezpieczona nie wypełniała przesłanek z art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 8 ust. 1, art. 11 ust. 1, art. 12 ust. 1 oraz art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2020 r., poz. 266 ze zm., dalej jako „ustawa systemowa”) do objęcia jej ubezpieczeniem.

Powyższy wyrok zaskarżyła w całości skargą kasacyjną odwołująca się, zarzucając naruszenie prawa materialnego, a w szczególności:

1) art. 22 § 1 k.p., przez niewłaściwą wykładnię i stwierdzenie, że dla ustalenia istnienia stosunku pracy konieczne jest wykazanie podporządkowania pracownika „poprzez wskazanie jasno określonych kryteriów kontroli dokonywanej przez pracodawcę”, czego przywołany przepis nie wymaga,

2) art. 22 § 1 k.p. w związku z art. 128 § 2 pkt 2 k.p., przez niewłaściwą wykładnię i przyjęcie, „wskutek ustalenia, że odwołująca się prowadziła przedsiębiorstwo płatnika, że nie była ona pracownikiem, wbrew powszechnie występującemu i akceptowanemu przez orzecznictwo i doktrynę zatrudnieniu w oparciu o umowę o pracę osób z daleko większymi kompetencjami niż przyznane jej przez płatnika - choćby członków zarządów spółek kapitałowych i mimo że przywołany przepis art. 128 § 2 pkt 2 k.p. wprost dopuszcza zatrudnienie w ramach stosunku pracy osób zarządzających przedsiębiorstwem w imieniu pracodawcy”,

3) art. 22 § 1 k.p., art. 100 k.p. oraz art. 128 § 1 k.p., przez nieprawidłowe zastosowanie i uznanie, że „stosunek prawny łączący odwołującą się z płatnikiem składek nie miał charakteru stosunku pracy mimo wykonywania pracy przez nią w określonym przez płatnika miejscu i czasie od poniedziałku do piątku od godz. 7.00 do 15.00”,

4) art. 83 § 1 k.c., przez nieprawidłowe zastosowanie i „uznanie umowę o pracę łączącą odwołującą się z płatnikiem składek za nieważną jako zawartą dla

poзору bowiem zdaniem Sądu, mimo że praca była faktycznie przez odwołującą się świadczona, to na innej podstawie niż umowa o pracę, podczas gdy nie uchylona przez organ rentowy decyzja z dnia 8 lipca 2015 r. potwierdza wykonywanie umowy zlecenia przez odwołującą się i podleganie z tego tytułu ubezpieczeniom społecznym dnia 14 lutego 2014 r.”,

5) art. 6 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 8 ust. 1 w związku z art. 11 ust. 1 w związku z art. 12 pkt 1 oraz w związku z art. 13 pkt 1 ustawy systemowej, przez ich niezastosowanie wskutek błędnego przyjęcia, iż odwołującą się nie podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym w okresie od dnia 1 lutego 2013 r. do dnia 30 września 2013 r. z tytułu umowy o pracę zawartej z płatnikiem,

6) art. 83a ust. 2 ustawy systemowej w związku z art. 181 k.p.a. w związku z art. 45 ustawy zasadniczej, przez jego niezastosowanie i uznanie, że umorzenie postępowania administracyjnego na tej podstawie, że stało się ono bezprzedmiotowe bowiem objęcie ubezpieczeniem z tytułu umowy o pracę odwołującą się, po zakończeniu okresu ubezpieczenia i przed wypłatą świadczeń z innego tytułu, organ rentowy uznał za prawidłowe, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie, a nadto, że nie przestrzeganie (czyli ignorowanie przesłanek dopuszczalności zmiany prawomocnej decyzji administracyjnej) przez organ rentowy nie podlega kontroli sądu, a tym samym rozpoznanie zaskarżonej decyzji z pominięciem wcześniejszej nie uchylonej decyzji organu wydanej w oparciu o ten sam materiał dowodowy, co spowodowało ograniczenie prawa do sprawiedliwego rozpoznania sprawy.

Skarżąca wskazała także na naruszenie przepisów postępowania - art. 233 § 1 w związku z art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 382 i art. 381 k.p.c., w następstwie którego i wskutek nieprzestrzegania kompetencji rozpoznawczych oraz kontrolnych sądu odwoławczego i niespełnienia jego procesowej funkcji (art. 382 k.p.c.) doszło do pominięcia uzasadnionych wniosków dowodowych skarżącej, co doprowadziło do braku wyczerpujących ustaleń w zakresie kluczowej okoliczności, tj. sposobu pełnienia nadzoru nad jej pracą i jej podporządkowania pracowniczego, mimo że okoliczność ta okazała się decydującą, o czym wiedzę skarżąca powzięła po analizie uzasadnienia wyroku Sądu pierwszej instancji, a zatem ze skutkami wskazanymi art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.

W oparciu o powyższe zarzuty skarżąca wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i jego zmianę przez uwzględnienie odwołania i orzeczenie, że podlegała jako pracownik u płatnika składek A. W. obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym w okresie od dnia 1 lutego 2013 r. do dnia 30 września 2013 r. oraz zasądzenie od organu rentowego na jej rzecz kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego za obie instancje oraz w postępowaniu kasacyjnym wg norm przepisanych, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania wraz z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazano, że w sprawie występują istotne zagadnienia prawne, a mianowicie: 1) czy odmienna ocena dowodów zgromadzonych w prawomocnie zakończonym postępowaniu organu, w praktyce potwierdzającym podleganie ubezpieczeniom społecznym z określonego tytułu, przeprowadzona przez organ rentowy już po ustaniu tego tytułu, może stanowić przesłankę do wznowienia postępowania przez ten organ na podstawie art. 83a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych? 2) czy dopuszczalnym jest zignorowanie w postępowaniu przed sądem powszechnym, jak uczyniły Sądy obu instancji w niniejszej sprawie, faktu, że organ rentowy, po zakończeniu okresu ubezpieczenia z określonego tytułu pozytywnie zweryfikował prawidłowość zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych, tylko na tej podstawie, że potwierdzenie prawidłowości zgłoszenia miało miejsce poprzez umorzenie postępowania administracyjnego jako bezprzedmiotowego? 3) zgodziwszy się, że Zakład nie ma prawa weryfikować wcześniejszych decyzji wskutek ponownej analizy tych samych dowodów, powstaje pytanie o sposób kontroli wykorzystywania przez organ rentowy art. 83a ustawy w aspekcie zasad konstytucyjnych, oraz 4) czy mimo oparcia odwołania od decyzji organu rentowego na zarzutach dotyczących naruszenia przepisów postępowania administracyjnego mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia tj. takich, które skutkować powinny stwierdzeniem nieważności decyzji, właściwym do rozpoznania sprawy będzie sąd cywilny?

Ponadto skarżąca stwierdziła, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną pełnomocnik organu rentowego wniósł o odmowę przyjęcia skargi do rozpoznania oraz orzeczenie o kosztach zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, jeżeli istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, jeżeli zachodzi nieważność postępowania lub jeżeli skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona.

W ocenie Sądu Najwyższego pełnomocnik płatnika składek nie zdołał wykazać występowania powołanych we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej przesłanek. Sformułowane zagadnienia prawne - „czy odmienna ocena dowodów zgromadzonych w prawomocnie zakończonym postępowaniu organu, w praktyce potwierdzającym podleganie ubezpieczeniom społecznym z określonego tytułu (...), może stanowić przesłankę do wznowienia postępowania przez ten organ na podstawie art. 83a ustawy systemowej?”, oraz „czy dopuszczalnym jest zignorowanie w postępowaniu przed sądem powszechnym, jak uczyniły Sądy obu instancji w niniejszej sprawie, faktu, że organ rentowy, po zakończeniu okresu ubezpieczenia z określonego tytułu pozytywnie zweryfikował prawidłowość zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych, tylko na tej podstawie, że potwierdzenie prawidłowości zgłoszenia miało miejsce poprzez umorzenie postępowania administracyjnego jako bezprzedmiotowego”, w istocie nie spełniają wymogów z art. 398⁹ § pkt 1 k.p.c. i zmierzają jedynie do podważenia ustaleń stanu faktycznego i jego oceny prawnej dokonanej przez Sądy obu instancji orzekające w sprawie.

Należy przypomnieć, że art. 83a ust. 1 ustawy systemowej nie określa granic czasowych wydania decyzji w przedmiocie ponownego ustalenia prawa lub zobowiązania stwierdzonego decyzją organu rentowego, co oznacza, że może ona być wydana w każdym czasie, jeżeli zostaną spełnione przesłanki wskazane w tym przepisie (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 2 kwietnia 2009 r., III UK 86/08, OSNP 2010 nr 21-22, poz. 268 oraz z dnia 9 marca 2011 r., III UK 86/10, LEX nr

818611). Natomiast przewidziana w art. 83a ust. 2 ustawy systemowej możliwość zmiany, uchylecia lub unieważnienia z urzędu przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych decyzji ostatecznych, od których nie zostało wniesione odwołanie na zasadach określonych w przepisach Kodeksu postępowania administracyjnego, odnosi się do art. 154 k.p.a. (decyzja ostateczna, na mocy której żadna ze stron nie nabyła prawa, może być w każdym czasie uchylona lub zmieniona przez organ administracji publicznej, który ją wydał, jeżeli przemawia za tym interes społeczny lub słuszny interes strony), art. 155 k.p.a. (decyzja ostateczna, na mocy której strona nabyła prawo, może być w każdym czasie za zgodą strony uchylona lub zmieniona przez organ administracji publicznej, który ją wydał, jeżeli przepisy szczególne nie sprzeciwiają się uchyleciu lub zmianie takiej decyzji i przemawia za tym interes społeczny lub słuszny interes strony) oraz art. 156 k.p.a. (stwierdzenie nieważności decyzji). Natomiast, zgodnie z poczynionymi w sprawie ustaleniami faktycznymi, decyzja z dnia 14 lutego 2014 r., którą organ rentowy umorzył postępowanie administracyjne nie miała takiego charakteru, a tym samym nie można uznać, jak chce autor skargi kasacyjnej, że „potwierdzenie prawidłowości zgłoszenia miało miejsce poprzez umorzenie postępowania administracyjnego jako bezprzedmiotowego”.

Podkreślenia wymaga, że dla objęcia obowiązkiem ubezpieczenia społecznego, osoba zgłaszająca się do ubezpieczenia musi wykazać istnienie stosunku prawnego, będącego na podstawie art. 6 ust. 1 ustawy systemowej tytułem ubezpieczenia. Takim stosunkiem jest - gdy chodzi o ubezpieczenie pracownicze (art. 6 ust. pkt 1 ustawy) - nawiązanie stosunku pracy, które wykazuje się umową o pracę, przy czym okoliczności zawarte w takiej umowie nie są dla organu rentowego wiążące. W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, zgodnie z którym organ rentowy może - bez względu na nazwę umowy i jej postanowienia wskazujące na charakter stosunku prawnego, którym strony zamierzały się poddać - ustalić jej rzeczywisty charakter i istniejący tytuł ubezpieczenia. O tym, czy strony istotnie nawiązały stosunek pracy stanowiący tytuł ubezpieczeń społecznych, nie decyduje zatem samo formalne zawarcie umowy o pracę, wypłata wynagrodzenia, przystąpienie do ubezpieczenia i opłacenie składki, wystawienie świadectwa pracy, ale faktyczne i rzeczywiste

realizowanie elementów charakterystycznych dla stosunku pracy, a wynikających z art. 22 § 1 k.p. Istotne więc jest, aby stosunek pracy zrealizował się przez wykonywanie zatrudnienia o cechach pracowniczych, a okoliczności wynikające z formalnie zawartej umowy o pracę nie są wiążące w postępowaniu o ustalenie podlegania obowiązkowi pracowniczego ubezpieczenia społecznego (por. między innymi wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 2008 r., II UK 122/07, LEX nr 448905 i orzeczenia tam powołane). O tym, czy strony istotnie nawiązały umowę o pracę, nie decyduje przy tym formalne zawarcie (podpisanie) umowy nazwanej umową o pracę, lecz faktyczne i rzeczywiste realizowanie na jej podstawie elementów charakterystycznych dla stosunku pracy - przede wszystkim świadczenia pracy przez pracownika z zamiarem realizowania obowiązków pracowniczych, czyli świadczenia pracy podporządkowanej (także w znaczeniu podporządkowania poleceniom pracodawcy), w charakterze pracownika, w czasie i miejscu oznaczonym przez pracodawcę. Nie można mówić o umowie o pracę, jeżeli w łączącym strony stosunku prawnym brak jest podstawowych elementów charakterystycznych dla stosunku pracy, takich jak osobiste wykonywanie czynności oraz podporządkowanie organizacyjne i służbowe (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 grudnia 1997 r., I PKN 394/97, OSNAPiUS 1998 nr 20, poz. 595; z dnia 28 października 1998 r., I PKN 416/98, OSNAPiUS 1999 nr 24, poz. 775, z dnia 2 grudnia 1998 r., I PKN 458/98, OSNAPiUS 2000 nr 3, poz. 94). Nie ulega przy tym wątpliwości, że podporządkowanie jest jedną z najistotniejszych cech stosunku pracy. Jej brak jest wystarczający do uznania, że wykonywana praca nie była świadczona w ramach stosunku pracy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 lipca 2009 r., I UK 43/09, LEX 529772).

Zarówno w doktrynie, jaki i orzecznictwie, wyinterpretowano szereg wymagań, których spełnienie pozwala ustalić istnienie pracy podporządkowanej pracodawcy. Przyjmuje się w pierwszym rzędzie, że podporządkowanie pracownika obejmuje prawo wydawania przez pracodawcę poleceń (Z. Hajn: Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 1998 r., II UKN 394/98, OSP 2000 nr 12, poz. 177 oraz W. Muszalski: Charakter prawny pracy członka zarządu spółki handlowej, Państwo i Prawo 1992 nr 10, s. 67). W wyrokach z dnia 28 stycznia 1998 r., II UKN 479/97 (OSNAPiUS 1999 nr 1, poz. 34) oraz z dnia 27 lutego

1979 r., II URN 19/79 (Nowe Prawo 1981 nr 6, s. 14), Sąd Najwyższy stwierdził, że w ramach podporządkowania pracowniczego mieści się konieczność przestrzegania ustalonych przez pracodawcę reguł porządkowych. Także w aktualnym orzecznictwie zauważa się, że zasadniczym przejawem podporządkowania pracownika wobec pracodawcy jest jego zależność w sferze przedmiotu świadczenia, w ramach której pracodawca wskazuje zadania do wykonania, doprecyzowuje sposób ich realizacji, a także metody i środki, za pomocą których zostaną one wykonane (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 2015 r., II PK 189/14, LEX nr 1764808).

Natomiast co do przedstawionego zagadnienia prawnego dotyczącego kwestii właściwości sądu - „czy mimo oparcia odwołania od decyzji organu rentowego na zarzutach dotyczących naruszenia przepisów postępowania administracyjnego, które skutkować powinny stwierdzeniem nieważności decyzji, właściwym do rozpoznania sprawy będzie sąd cywilny”, należy wskazać za uzasadnieniem wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2014 r., II UK 242/13 (LEX nr 1415119), że „od momentu wniesienia do sądu powszechnego odwołania od decyzji organu rentowego, o której stanowi art. 83 ust. 1 ustawy systemowej, sprawa staje się sprawą cywilną i podlega rozpoznaniu według zasad właściwych dla tej kategorii spraw (art. 83 ust. 2 ustawy systemowej w związku z art. 1 k.p.c.). Z uwagi na zasadę orzekania przez sąd w postępowaniu cywilnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych o prawach lub obowiązkach stron na podstawie właściwych przepisów prawa materialnego, wady decyzji wynikające z naruszeń przepisów postępowania przed organem rentowym pozostają zasadniczo poza zakresem jego rozpoznania. Skoro sąd orzekający w sprawach ubezpieczeń społecznych może stosować jedynie przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, to w sferze zarzutów proceduralnych skarga kasacyjna musi się opierać na podstawie naruszenia przepisów postępowania cywilnego (art. 398³ § 1 pkt 2 w związku z art. 1 k.p.c.)”. Wobec powyższego art. 83a ust. 2 ustawy systemowej, nie będąc ani przepisem postępowania cywilnego, ani przepisem prawa materialnego, nie może stanowić podstawy skargi kasacyjnej.

Nie jest też uprawniony wniosek, powołujący się na oczywistą zasadność skargi (art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c.). Powołany przepis zobowiązuje skarżącego do

przedstawienia wyводу prawnego, uzasadniającego jego pogląd, że skarga jest oczywiście uzasadniona, przy czym, o ile dla uwzględnienia skargi kasacyjnej wystarczy, że jej podstawa jest usprawiedliwiona, to dla jej przyjęcia do rozpoznania konieczne jest wykazanie kwalifikowanej postaci naruszenia przepisów prawa materialnego lub procesowego polegającej na jego oczywistości, widocznej *prima facie*, przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 września 2003 r., IV CZ 100/03, LEX nr 82274), a takiego wyводу skarga nie przedstawia. Trzeba też przypomnieć, za wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2011 r., I PK 43/11 (LEX nr 1408141), że jednocześnie uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania występującymi w sprawie wątpliwościami prawnymi (zagadnienie prawne, potrzeba wykładni przepisów) generalnie wyklucza możliwość oczywistej zasadności skargi. Przesłanki uzasadniające przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania zawarte w pkt 1 i 4 art. 398⁹ § 1 k.p.c. wzajemnie się krzyżują i wykluczają możliwość przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania zarówno z uwagi na interes publiczny (pkt 1 powołanego przepisu), jak i prywatny skarżącego (pkt 4 powołanego przepisu). Trudno sobie bowiem wyobrazić sytuację, w której wyrok jest oczywiście wadliwy a jednocześnie w sprawie występuje tak poważna wątpliwość prawna, że wymaga interwencji i rozstrzygnięcia przez Sąd Najwyższy.

Warto także zwrócić uwagę, w związku z podstawami skargi, że zgodnie z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., podstawą skargi kasacyjnej może być naruszenie przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, z wyłączeniem zarzutów dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów (art. 398³ § 3 k.p.c.). Wyłączenie to oznacza pozbawienie stron możliwości kwestionowania prawidłowości dokonanych przez sąd ustaleń przez odnoszący się do sfery oceny i wnioskowania zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2010 r., II CSK 372/09, LEX nr 577688).

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania, orzekając o kosztach postępowania kasacyjnego w myśl art. 98 k.p.c. oraz § 9 ust. 2 oraz § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 265).

